

En temps de guerra: una experiència didàctica a 6é de primària

En tiempos de guerra: una experiencia didáctica en 6° de primaria

*Isabel Fita Carretero
CEIP Joan Fuster. Manisses*

RESUM

El projecte educatiu presentat està contextualitzat a un grup de 26 discents pertanyents al nivell de 6é d'Educació Primària al CEIP Francesc Cantó d'Elx, al segon trimestre del curs escolar 2018-2019. El seu eix conceptual se centra en abordar el període històric comprès des de la II República fins a la transició a la democràcia a l'estat espanyol, incloent-ne alguns aspectes de la II Guerra Mundial. La metodologia educativa emprada per a desenvolupar aquesta experiència va ser l'Aprenentatge Basat en Projectes (ABP) interdisciplinars i tenia com a objectiu inicial dur-lo a la pràctica partint dels seus propis interessos de l'alumnat. En aquest sentit, és important entendre que els centres d'interès van evolucionar a la par que avançava el projecte, motiu pel qual al present projecte educatiu s'aglutinen temes que, a priori, podrien tindre una relació indirecta entre ells. La finalitat era apropar l'alumnat a la perspectiva més social i humana del període, el foment de l'empatia històrica i

la memòria democràtica emprant fonts alternatives al manual escolar i deixant en un segon plànol la perspectiva historicista de l'àrea curricular.

RESUMEN

El proyecto educativo presentado está contextualizado a un grupo de 26 discentes pertenecientes al nivel de 6.º de Educación Primaria al CEIP Francesc Cantó de Elche, en el segundo trimestre del curso escolar 2018-2019. Su eje conceptual se centra en abordar el periodo histórico comprendido desde la II República hasta la transición a la democracia en el estado español, incluyendo algunos aspectos de la II Guerra Mundial. La metodología educativa empleada para desarrollar esta experiencia fue el Aprendizaje Basado en Proyectos (ABP) interdisciplinares y tenía como objetivo inicial llevarlo a la práctica partiendo de los propios intereses del alumnado. En este sentido, es importante entender que los centros de interés del evolucionaron a la par que avanzaba el proyecto, motivo por el cual en el presente proyecto educativo se aglutinan temas que, a priori, podrían tener una relación indirecta entre ellos. La finalidad era acercar al alumnado a la perspectiva más social y humana del periodo, el fomento de la empatía histórica y la memoria democrática empleando fuentes alternativas al manual escolar y dejando en un segundo plano la perspectiva historicista del área curricular.

Paraules clau: Guerra Civil, transició a la democràcia, holo-caust nazi, ABP, memòria històrica, empatia històrica.

Palabras clave: Guerra Civil, transición a la democracia, holo-causto nazi, ABP, memoria histórica, empatía histórica.

PRIMERA APROXIMACIÓ AL PROJECTE

Durant el segon trimestre del curs 2018-2019 es va dur a terme un projecte en el qual es treballava el període històric comprés des de la II República fins a la transició a la democràcia,

així com la II Guerra Mundial, des d'una perspectiva social amb el grup de 6é A d'Educació Primària en un centre públic d'educació infantil i primària de la ciutat d'Elx (Alacant). Es tractava d'una classe que treballava mitjançant l'aprenentatge basat en projectes (ABP) interdisciplinars, els temes dels quals eixien des del seu propi interès. Després de realitzar la primera assemblea per a la proposta de temes, hi va haver una forta tendència en investigar al voltant de l'holocaust nazi per part de l'alumnat. Però, com que el contingut eixia fora dels continguts establerts per la legislació en aquest nivell educatiu, es va plantejar la possibilitat de treballar-lo de manera conjunta amb el període històric espanyol esmentat anteriorment.

En la segona sessió, l'alumnat havia de plantejar aquells aspectes que coneixen del tema a tractar, així com aquelles coses que els interessaria investigar. Després d'açò, i com era habitual en la dinàmica de l'aula, es van establir els grups de treball cooperatiu i la temporització de les qüestions plantejades. Durant la duració del projecte, l'alumnat havia de fer una recerca de totes les preguntes proposades i dur-les contestades els dies pactats per tal de fer una posada en comú amb tot el grup-classe i poder corregir o afegir informació addicional. En aquest sentit, era molt important que els discents anotaren les referències de les seues fonts d'informació per no reduir la recerca a la Viquipèdia.

DESENVOLUPAMENT DE L'ABP

En primer lloc es va començar per establir les diferències entre dictadura i democràcia a partir d'una pluja d'idees de l'alumnat amb la finalitat d'interioritzar-les i poder identificar-les durant el projecte. Amb tot l'ABP plantejat, es va establir a l'aula un banc de recursos (principalment literaris) a mode de biblioteca de consulta perquè l'alumnat poguera realitzar lectures relacionades amb el tema (Figura 1). Els títols més significatius que es trobaven en aquesta biblioteca de consulta eren:

La Guerra Civil espanyola contada a los jóvenes (Pérez-Reverte, 2016), *El diario de Anne Frank* (Folman i Polonsky, 2017), *La muerte de Guernica* (Preston i García, 2017), *La Guerra Civil espanyola* (Preston i García, 2018) o *Maus* (Spiegelman, 2018), entre altres. A més, alguns alumnes van aportar dossiers, revistes o treballs d'Educació Secundària que van trobar durant la recerca d'informació i que servien per a qui ho necessitara. Cal recordar que es tracta d'un projecte interdisciplinari, per la qual cosa les activitats estaven plantejades per treballar aspectes de les diferents àrees curriculars, però sempre partint des de la temàtica històrica triada. En aquest sentit, es va fer un eix cronològic per aclarir que seguiríem el següent ordre: esdeveniments internacionals, nacionals i autonòmics amb la finalitat d'iniciar el projecte amb el punt de major interès de l'alumnat: l'holocaust.



Figura 1. Fotografia de la biblioteca de consulta de l'ABP

Primerament es va fer una lectura del llibre teatral *Nassos*, *nassos*, *nassis* de Quim Canals i es van fer unes xicotetes representacions a classe d'algunes escenes triades per l'alumnat en les quals la importància radicava en l'emoció que intentaven transmetre al públic de com va viure la societat del moment la dictadura alemanya. Com que l'alumnat ja havia començat a investigar sobre la II GM, els va resultar senzill trobar les concordances entre aquest i els esdeveniments que ja havien llegit. En segon lloc es va analitzar la notícia *El fascinante misterio del pueblo con más gemelos del mundo* de Lucia Blasco en BBC Mundo, tant per endinsar-nos en els experiments genètics duts a terme pel moviment nazi, com per analitzar el tipus de vocabulari que s'empra en periodisme que deixa entreveure el punt de vista de qui ha escrit l'article. En tercer lloc, i com que una alumna ja va exposar la seua visita al camp de concentració d'Auschwitz durant unes vacances, es va visualitzar el documental *El campo de la muerte de Treblinka* d'Adam Kemp emès per RTVE per treballar amb l'alumnat l'empatia històrica (actualment només es troba disponible en un canal privat de Youtube). Per acabar aquesta part del projecte, es va demanar que l'alumnat redactara una notícia de l'inici de la II GM. Per fer-ho, els discents havien d'escriure la notícia des d'un dels tres punts de vista següents: reporters de la societat jueva, reporters afins al moviment nazi o reporters estrangers neutrals. Va resultar interessant com qui va triar la perspectiva jueva va escriure en primera persona plasmant la informació com si es tractara d'un diari, possiblement influenciats pel còmic *El diari d'Anne Frank* que tenien a l'abast a la biblioteca del projecte. No obstant això, per fer aquest escrit i per iniciativa pròpia, l'alumnat va fer una recerca d'informació extra. Acabada aquesta part del projecte, ens endinsarem en el bloc de la II República, Guerra Civil, dictadura franquista i transició a la democràcia. Com que es disposava de manuals escolars a l'aula, s'inicià aquest apartat de l'ABP analitzant la informació d'aquests. L'alumnat havia de veure si la informa-

ció de cada punt del tema ocupava la mateixa extensió, quins tipus d'imatges s'empraven, el tipus de vocabulari i el tipus d'activitats. Amb aquesta informació estreta, el propi alumnat va ser qui va exposar que hi havia aspectes que es tractaven de manera molt superficial i que les activitats plantejades es centraven principalment en personatges històrics considerats com a rellevants, però que deixaven la perspectiva del poble en un segon plànol. Com que el projecte es va dur a terme en el moment en que Alacant celebrava l'esdeveniment *Alacant, ciutat de la memòria* l'alumnat va fer recerca de notícies sobre refugis antiaeris propers a la ciutat i de la bomba que va caure al mercat municipal de la ciutat per poder analitzar com va viure la societat aquest moment històric. De manera paral·lela, es va estudiar el quadre *Guernica* de Picasso (els seus elements, el tipus de moviment artístic, el rerefons de cada part) amb el recolzament de la cançó *Décimas para el Guernica* de Jorge Drexler, dins del projecte de RTVE *Suena Guernica* pel 80 aniversari del quadre, per treballar el paral·lisme entre ambdós atacs. A més, es va realitzar una rèplica en mida pòster i color al corredor del centre ja que l'alumnat volia visibilitzar allò que estàvem treballant i que consideraven important transmetre a la resta de la comunitat educativa (Figura 2).



Figura 2. Fotografia de la rèplica del *Guernica* de Picasso elaborada per l'alumnat

Com que l'alumnat s'havia interessat també per l'educació durant aquest període, es van dur a terme dos activitats al respecte. En primer lloc, la visualització d'alguns documentals realitzats per estudiants de Magisteri de la Universitat de València, dins del grup d'innovació educativa Teatres de la memòria escolar (curs 2016-2017), basats en entrevistes a persones que va viure la postguerra. així com l'anàlisi del documental elaborat pel grup de treball durant la meua formació com a mestra. Aquest se centrava en les dinàmiques dutes a terme en les sessions de geografia i història durant el franquisme. Per tal d'aprofundir en el documental, i assegurar la comprensió per part de l'alumnat, es realitzà la dinàmica del Twitter cooperatiu, de manera que es detenia el vídeo quan es canviava de bloc de temàtica i els discents havien d'anotar en un post-it un resum de 140 caràcters (Figura 3). En acabar el documental, cadascun havia de triar un tweet de cada part per elaborar-ne un resum d'allò que s'havia vist en aquest per fer un posterior debat. En segon terme, vaig dur a l'aula rèpliques de manuals escolars del període perquè l'alumnat els analitzara i poguera establir semblances i diferències entre aquests i els que teníem a l'aula (format, mida, imatges, continguts, activitats, etc.).



Figura 3. Fotografia del resultat final de la dinàmica del Twitter cooperatiu

Després d'aquestes dues sessions, l'alumnat havia de plantejar les semblances i les diferències entre l'escola durant el perío-

de franquista i l'actual. Va semblar molt interessant com hi van trobar més semblances que diferències, així com l'aportació que van fer en preguntar a casa, la qual cosa permeté incloure l'educació durant la transició a la democràcia i així endinsar-nos en l'últim punt del projecte. Com que els familiars de la majoria de l'alumnat van viure aquest període, quan tornaven a classe feien referència a esdeveniments o cançons de l'època. Per això, es van analitzar les cançons *Para la libertad*, de Joan Manuel Serrat, i *España camisa blanca de mi esperanza*, de Ana Belén, que van ser proposades per l'alumnat. És interessant com, en aquest punt del projecte, l'alumnat havia desenvolupat una gran capacitat d'abstracció i trobava missatges amagats darrere dels versos d'aquestes composicions musicals.

En temps de guerra: una experiència didàctica a 6é de primària. Isabel Fita Carretero - CEIP Joan Fuster. Manisses

Amb tota la informació recollida durant l'ABP, els diferents grups de treball cooperatiu van esdevindre experts en un tema per tal d'elaborar preguntes per a l'entrevista als dos familiars que s'havien oferit a vindre a l'aula: l'avi d'una alumna que va nàixer els últims anys de la Guerra Civil i el pare d'un alumne que va viure de jove el colp d'estat del 23 de febrer del 81. Els temes tractats eren els següents: la casa i la família, l'escola, el treball, indumentària i alimentació i, per últim, jocs. Es van fer assajos previs a l'aula com si jo mateixa haguera estat l'entrevistada perquè l'alumnat aprenguera a redirigir els diàlegs. En aquest sentit, va ser molt important la visualització dels documentals dels estudiants de Magisteri, comentats anteriorment, ja que permeté que els discents tinguéren en compte aquells aspectes que podien interferir en l'entrevista, tant humans com ambientals. Finalment, es va disposar l'aula a mode d'assemblea per entrevistar aquests dos homes i es va convidar a les famílies que tingueren interès en assistir a aque-

lla sessió.

Va resultar molt emotiva la resposta de l'alumnat, així com la de les famílies quan els entrevistats exposaven les seues vivències. Després de l'entrevista, els discents van poder exposar els seus productes finals de l'ABP a les famílies. Com que s'havien tractat molts aspectes diferents durant el projecte, cada grup es va centrar en exposar-ne aquell que més els havia cridat l'atenció. A mode de cloenda, es va plantejar una prova escrita en l'última sessió de només dues preguntes de resposta llarga: l'escola durant el franquisme i els camps de concentració amb la finalitat que l'alumnat tinguera l'oportunitat de demostrar què havia entès i quins aspectes de tall més social de l'època tractada, i que no eixien als seus manuals escolars, havia interioritzat.

CONCLUSIONS

Treballar a l'aula la Guerra Civil o la II Guerra Mundial continua sent un tema tabú en molts centres educatius. No obstant això, és molt important escoltar les inquietuds de l'alumnat per conèixer aquells aspectes que els interessin de la nostra història recent. Com s'ha pogut veure en aquesta experiència, hi ha moltes opcions per tal de tractar-la amb els discents. A més, el fet de treballar aquest període històric des de diferents àrees curriculars mitjançant l'ABP potser va permetre oferir una visió més holística a l'alumnat i així poder allunyar aquests continguts d'una perspectiva més historicista. A mode de cloenda, cal recordar que la nostra tasca com a docents és imprescindible per posar a l'abast del grup-classe ferramentes que els permeten conèixer diferents perspectives d'aquest període, així com que la història té més personatges propers al nostre alumnat a banda d'aquells que apareixen als manuals escolars.

BIBLIOGRAFÍA

- BLASCO, L. (13 d'octubre de 2015). *El fascinante misterio del pueblo con más gemelos del mundo*. BBC News. Recuperat de https://www.bbc.com/mundo/noticias/2015/10/151009_salud_gemelos_brasil_lb
- CANALS, J. (2001). *Nassos, nassos, nassis*. Alzira, Valencia, España: Bromera.
- DREXLER, J. (2017). Décimas para Guernica [Cançó]. Suena Guernica. RTVE: Radio 3 Extra. Recuperat de <https://www.rtve.es/alaharta/videos/suena-guernica/suena-guernica-jorge-drexler-decimas-para-guernica/4055022/>
- FOLMAN, A. i POLONSKY, D. (2017). *El diario de Anne Frank*. Barcelona, España: Debolsillo.
- KEMP, A. [Canal Félix Rodríguez Sanjurjo]. (25 de gener de 2020). El campo de la muerte de Treblinka [Arxiu de vídeo]. Youtube. Recuperat de https://www.youtube.com/watch?v=Fcuhv3P5Uak&feature=youtu.be&ab_channel=F%C3%A9lixRodr%C3%ADguezSanjurjo
- PÉREZ-REVERTE, A. (2016). *La Guerra Civil contada a los jóvenes*. Barcelona, España: Alfaguara
- PRESTON, P. i GARCÍA, J.P. (2017). *La muerte de Guernica*. Madrid, España: Debate.
- _____ (2018). *La Guerra Civil española*. Madrid, España: Debate.
- Projecte d'Innovació Teatres de la memòria escolar. (2017). Teatres de la memòria escolar curs 2016-17. Wordpress. Recuperat de <https://teatrescolar.blogs.uv.es/experiencias/documentals-2/curs-2016-17/>
- SPIEGELMAN, A. (2018). *Maus*. Barcelona, España: Reservoir books.